

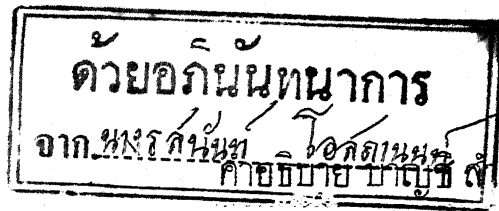

หอสมุดแห่งชาติ

ฉบับในครัว

ว.ศ., ๑๒๓

NATIONAL LIBRARY

๑ ความ คิดที่จะทำบุญชื้อสำมะโนครัว นี้มีมาช้านาน แต่ทำไม่สำเร็จ
ได้ เพราะเมื่อ ยัง ไม่ ได้ จัด การ ปก ครอง ท้อง ที่ไม่มี กรมการ อำเภอ แล
กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน พอ ที่จะช่วย ทำบุญชื้อ ให้ แน่นนอน ได้ ถึงต้อง การ จึง
ต้อง งัด การทำ สำมะโนครัวไว้ รอให้ จัด การ ปก ครอง ท้อง ที่ สำเร็จ ก่อน
ส่วน การ ปก ครอง ท้อง ที่ คือ จัก รวม หัวเมือง เปน มณฑล เทศาภิบาล
เป็น ต้น นั้น ได้ จัก มา โดย ลำดับ เมื่อ จัด การ วาง แบบแผน ปก ครอง ท้อง
ที่ มณฑล ไค แล้ว ก็ ได้ ให้ สำรวจ นัย แต่ ยอด จำนวนพลเมือง ในมณฑล
นั้น ๆ เปน บุญชื้อ สำรวจ ไว้ ชั่ว ครั้น

๒ เมื่อ ทำบุญชื้อ สำรวจ แล้ว ได้ เริ่ม คิดที่จะทำบุญชื้อ สำมะโนครัว
โดย เลือดยก คือ ให้มี รายชื่อ ทุก ตัว คน เปน ต้น ใน ชั่ว ครั้น ได้ ลอง ทำ
แบบ ค่าวาง พิมพ์ แจก แก่ กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน ให้ ไป ครอก บุญชื้อ คน ซึ่งอยู่
ใน ปก ครอง ของ คน มาส่ง การ ไม่ สำเร็จ ได้ ด้วย ความจริง ที่ ปดาคอย่างหนึ่ง
มา ปรากฏ ขึ้น คือ ว่า กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน แล ราษฎร ของ เรา แม้ โดยมาก
อ่าน หนังสือ ได้ แต่ น้อยนัก ที่จะ เขียน หนังสือ เปน แล ยิ่ง น้อย
ที่ เกียว ที่จะ เข้า ใจ เขียน ลง ค่าวาง พิมพ์ ได้ ถูก ต้อง ได้ ด้วย เหตุนี้ การ
ที่ คิด ทำ สำมะโนครัว เลือดยก จึง ไม่ สำเร็จ ได้ ใน ครั้ง แรก ต้อง รอ คิดหา

วิธีทำต่อมาจน ร.ศ. ๑๒๒ จึงได้ทำใหม่ อีก ครั้ง หนึ่ง

๓ วิธี ทำ ลำมโนครว ที่ทำใน ร.ศ. ๑๒๒ นั้น ทำเป็นแบบตาราง
พิมพ์ สำหรับ จก ขาญชี ลำมโนครว แผ่น ละบ้าน หนึ่ง หรือ ถ้า ไม่ พอ
๒ แผ่น ๓ แผ่น บ้าน หนึ่ง ตามจำนวนคน แต่ไม่ จก ๒ บ้านในแผ่น
เกี่ยว ตารางพิมพ์นี้เขียนเป็นเล่มสมุดประมาณพอจกลำมโนครวได้ ๑๐๐ บ้าน
กระทรวง มหาดไทย จำย สมุด ตาราง พิมพ์ ออกไป ไว้ ที่ กรม การ อำเภ พอ
ที่ จะจกลำมโนครวในอำเภอนั้นๆ ทุกอำเภอลแล้ว ในอำเภอนั้นจัดให้ปลัด
อำเภ คน หนึ่ง เสมียน คน หนึ่งซึ่ง ใ้ จี้ แจง ให้ เข้า ใจวิธี จก แล้ว นั้น
เป็น พนักงานทำลำมโนครว ๗ ถือ สมุด ตาราง พิมพ์ ออกไปตาม ท้อง ที่ ใ้
ผู้ใหญ่ บ้าน นำ ทำ ลำมโน ครว ที่ ละบ้าน คือ พนักงาน แล ผู้ใหญ่บ้าน พร้อม
กันเข้าไปใน บ้าน ราษฎร ทุกๆ บ้าน ถามเจ้าบ้านให้บอก ขาญชีคน ที่ อยู่ ใน
บ้าน นั้น แล แล้ว เรียกตัว มาถาม เป็นรายตัว ตามที่ จะถาม ได้ ทุก ครว
จกลงใน ตาราง พิมพ์ ตาม แบบ ใ้ เจ้าพนักงาน เที่ยว ทำ ลำมโน ครว ตาม
บ้าน เรือน ราษฎร ตั้ง นั้นจนครบ ทุก บ้าน เรือน บรรดา มี ใน อำเภอนั้น ๗ เว้นไว้
แต่คนป่่า คนคอย ที่ แยก ย้าย กัน อยู่ตาม ยอด เขา จะตรวจจับได้ โดยยาก
หาได้ ตรวจ ถึง ไม่ เมื่อ กรม การ อำเภ จก ขาญชี ลำมโน ครว เสร็จ แล้ว
ลง ได้ ลัก ๒ — ๓ เดือน ใ้ ใ้ มี เจ้า พนักงาน ถือ ขาญชี ที่ ใ้ ทำ ออก

เลขที่๑

เลขหมู่

เลขทะเบียน

๗. ๔๕๔๒๐

ตรวจ สอบใน บาง คำขล เพื่อจะให้เราเห็นว่า การที่ ทำนั้น ถูก ต้อง ถึ ถ้วน คึ หรือ
 เมื่ ตาม ที่ ได้ ตรวจ สอบ ได้ ความ ว่า ขาญชี ที่ กรม การ อำเภอ ทำถูก ต้อง
 ที่ มาก จำนวน คนผิด น้อยกว่า ที่ ได้ ตรวจ สอบ ถ้วนกัน ไม่ เกิน ๑๐๐ ละ ๒
 จึง เห็น ว่า จำนวน คนที่ ได้ จด ตาม ขาญชี ลำโน ครวนี้ โกล้ ความ แน่ นอก
 ควร เปน ที่ พอ ใจ ได้

๔ ส่วน ขาญชีพระสงฆ์สามเณรนั้น ก็ทำโดยวิธีเดียวกับทำขาญชี
 คฤหัสถ์ เปน แต่ ใช้ ขาญชี เล่ม หนึ่ง สำหรับ วัด หนึ่ง จก ทั้ง พระสงฆ์
 สามเณร แล ขรรคาคฤหัสถ์ที่ อาไศรย อยู่ในวัด นั้น ๆ

๕ ในการจดขาญชี ลำโน ครวราย เลือยก จำ เปน ต้อง จด ถึง
 ว่าคนใด เปนชาติใด ข้อนี้ เปนการ ยาก มาก เพราะพลเมืองที่ อยู่อา
 ไศรยในพระราชอาณาจักรโดยมาก ย่อม เปนเชื้อสาย ะ คนปนชาติ จะแยก
 ออกไป ว่า เปน ชาติใด ให้ แน่ นอก ชัด ที่ เคียว ทั่ว ไป นั้น ยาก ที่ จะ แยก ได้
 ยกตัว อย่าง ดังจีน ที่ เข้า มาตั้งภูมิลำเนา อยู่ใน พระราชอาณาจักรนี้ โดยมาก
 ย่อม ได้ ผู้หญิงไทย เปนภรรยา มีบุตรหลานสืบต่อลงมา ถ้าเป็นผู้ชายมักไว้
 ผม เปีย ตาม เพศจีน ลง ไป หลาย ชันชั่ว คนจน ถึง พุคภาษาจีน ไม่ ได้ ก็ มี
 ส่วนบุตรหลานจีน ที่ เปนผู้หญิงนั้น ก็มัก ไว้ ผม แต่งตัวอย่างไทยตามมารดามา
 แต่ ชัน บุตร ของจีน จะ กำหนด ว่า เปนจีน เพียงไร เปนไทย เพียงไร

ถ้า หนค ยาก ใน เรื่อง ขาญชีจีน ตาม ลำโน ครวนี้ จึงได้ กำหนดเอา ตาม เพศ ที่ ฟัง เห็น ได้ ด้วย การ แต่ง ตัว โดย ปรกติ คือว่า บรรดา ชาย ที่ ไว้ เปีย จะเป็น จีน แท้ หรือ แม่ แต่ เป็น เชื้อ สายจีน เพียง ใด ก็ ตาม ถ้า ไว้ ผมเปีย อย่างจีน ให้ นับว่า เป็นจีน บรรดา หญิง ที่ แต่ง ตัว เป็นไทย ก็ ให้ นับว่า เป็นไทย เว้น ไว้ แต่ หญิง ที่ แต่ง ตัว เป็นจีน คือ ผู้ หญิง ที่ มา จาก เมืองจีน ก็มี มาก จึง ได้ นับว่า เป็นจีน

๖ ยัง คน อีก บาง จำ พวก คือ เขมร มอญ เป็นต้น คน เหล่า นี้ โดยมาก เป็น แต่ เชื้อ สายของ คนชาติ นั้นๆ ซึ่ง ได้ เข้า มา อยู่ ใน พระ ราชอาณา จักร นับ ด้วย ร้อยปี แล มา สม พงษ์ เกี่ยว ข้อง กับ คน ใน พื้น เมือง เป็น เชื้อ สาย สืบ มา แล การ แต่ง ตัว ก็ เหมือน กับ คนไทย ไม่ ผิด กัน ยาก ที่ จะ กำหนด ได้ ด้วย อย่างอื่น จึง ได้ ให้ กำหนด ลง ไว้ ว่า ถ้า คน จำ พวก ใด โดย ปรกติ ใช้ พูด จากัน ด้วย ภาษา ใด ให้ จดว่า เป็น ชาติ แห่ง ภาษา นั้น การ แบ่ง ชาติ ที่ กำหนด ไม่ได้ แ่นอระ ด้วย อย่างอื่น ๆ ได้ แบ่ง โดย กำหนด ดังนี้ กล่าว คือ ด้วย การ แต่ง ตัว ของ คน ชาติ นั้นๆ โดย ปรกติ แล กำหนด ด้วย ภาษา ที่ คน เหล่า นั้น ใช้ พูด จากัน โดย ปรกติ

๗ แต่ มี ที่ จะ แบ่ง ไม่ได้ อยู่ อย่าง หนึ่ง คือ ที่ จะ แบ่ง ให้ เป็น ลาว เป็นไทย เพราะ การ ที่ กำหนด ว่า เป็น ลาว เป็นไทย นั้น แม้ ตาม ความ

เข้าใจ ของ คน ทั้ง หลาย ก็ไม่มีหลัก ถ้าว่า ด้วยภาษา ลาว ภาษา ไทย ก็ เป็น ภาษา อันเดียวกัน ต่างแต่ สำเนียง แลถ้อย คำ บางคำ ซึ่ง เป็นภาษาเก่า ภาษา ใหม่ ผิด กัน ถ้าจะกำหนดว่า ผู้ที่พูด สำเนียง ไม่เหมือนชาว บางกอก เป็นลาว ชาวละครก็จะต้องว่า ไม่ใช่ไทย เพราะพูด สำเนียง ไกล ชาว บางกอก ยิ่งกว่า จำพวกที่ เรียกว่า ลาว เลี้ย อีก ถ้าจะว่าตาม ความจริง ที่ ปรากฏ ทั้ง หลาย ได้รู้ แล้ว เป็น แน่ นอน ในเวลา นี้ คนที่ เรา เรียก ๆ กันว่า ลาว ในเวลา นี้ ที่จริง เป็นไทยมิใช่ ลาว แลตัวเขาเอง เขาก็ ถือ ว่า เป็นไทย แล คนชาติลาว ที่จริง นั้น ก็ยังมีอยู่ คือ ที่เรา เรียกว่า ลาว หรือที่เรียกในมณฑลพายัพว่า ลวะ ซึ่ง เป็นชาว เมืองเดิมของสยามประเทศ ข้างเหนือ เมื่อก่อนไทย ไท มาครอบครองนั้น ทุกวันนี้ คนชาติเดิม นั้น ก็ ยังมีแห่งละเล็ก ละน้อยอยู่ทั่วพระราชอาณาจักร เพราะเหตุ ที่ไม่สามารถ จะแบ่งได้ ทั้งใช้ประโยชน์ แล ความจริงที่จะแบ่งไทย ให้เป็น ลาวไป พวกหนึ่ง ตั้งว่า มา นี้ ใน ลำโน ครัว ราย เลียบด นี้จึง ให้จกไปนไทย เหมือน กัน ทั้ง ลิ่น

๘ ขาญชี ลำโน ครัว เลียบด นี้ ไ้ลงมือ ทำเมื่อ เดือน มกราคม ร.ศ. ๑๒๒ พร้อมกัน สำเร็จได้ใน ๕ เดือน แต่ทำได้เพียง ๑๒ มณฑล คือ มณฑลนครราชสีมา มณฑลนครราชสีมา มณฑลนครสวรรค์

มณฑลกรุงเก่า มณฑลราชบุรี มณฑลนครไชยศรี มณฑลพิษณุโลก
 มณฑลชุมพร มณฑลปาจิณบุรี มณฑลภูเก็ต มณฑลเพชรบูรณ์ มณฑล
 จันทบุรี มณฑลที่ยังไม่ได้ทำ ๖ มณฑล คือ มณฑลกรุงเทพ ฯ
 ไม่ได้ขึ้นในกระทรวงมหาดไทย มณฑลพายัพ มณฑลอุดร มณฑล
 อีสาน มณฑลบูรพา การปกครองท้องที่ขึ้นอำเภอ ยังไม่เรียบร้อยลง
 ระเบียบที่ จะต้องรออีกสักปีหนึ่งจึงจะทำให้สำเร็จได้ มณฑลไทรบุรี
 เมืองกลันตัน เมืองตรัง กานู ใช้แบบปกครองท้องที่อย่างมลายู
 พนักงานในเมืองนั้น ยังไม่สามารถจะทำได้ แต่อีกปีหนึ่งหรือสองปี
 คงจะทำได้ เลือยกสำเร็จได้เหมือนกัน ด้วยเหตุที่ราษฎรสามโนครวั
 เลือยกยังไม่ได้ ทำทั่วทุกมณฑลนั้น ยอกต่างๆ ในราษฎรสามโนครวั
 ที่จะได้ ยกมากล่าวต่อไปนี้ ขอให้เข้าใจว่าเป็นยอกเฉพาะ ๑๒ มณฑล
 ที่ได้ ทำ สามโนครวั ราย เลือยก แล้วนี้

๙ จำนวนคนใน ๑๒ มณฑลที่ได้ทำ ราษฎรสามโนครวั เลือยก
 แล้ว ผู้ชาย ๑,๖๒๔,๔๖๒. คน ผู้หญิง ๑,๖๘๓,๕๗๐. คนรวม ทั้ง
 ชาย หญิง ๓,๓๐๘,๐๓๒. คน จำแนกจำนวนไปน มณฑล ดังนี้

มณฑลนครศรีธรรมราช ๖๔๕,๕๔๕. คน

มณฑลกรุงเก่า ๔๘๔,๒๓๖. คน

มณฑล นครราชสีมา ๔๐๒,๐๖๘. คน

มณฑล ราชบุรี ๓๔๔,๔๐๒. คน

มณฑล ปาจิณบุรี ๒๘๒,๐๕๓. คน

มณฑล นครไชยศรี ๒๔๖,๗๓๔. คน

มณฑล นครสวรรค์ ๒๒๘,๔๙๗. คน

มณฑล พิษณุโลก ๑๙๖,๗๓๙. คน

มณฑล ภูเก็ต ๑๗๘,๕๙๙. คน

มณฑล ชุมพร ๑๒๙,๙๐๑. คน

มณฑล จันทบุรี ๙๔,๙๗๗. คน

มณฑล เพ็ชรบูรณ์ ๗๔,๒๘๑. คน

๑๐ จำนวนคนทั้ง ๑๒ มณฑลที่ไ้กล่าว มา ในข้อ ๙ นั้น จำแนก

ตามชาติมีจำนวนดังนี้

ไทย ๒,๖๗๗,๙๘๗. คน

เขมร ๒๘๙,๔๒๓. คน

จีน ๑๙๕,๔๙๘. คน

เขมร ๗๘,๗๐๔. คน

มอญ ๒๙,๑๕๖. คน

เกรียง	๑๙,๒๕๗	คน
ญวน	๔,๗๕๗	คน
แขกจาม	๑,๖๐๑	คน
เงี้ยว	๙๙๔	คน
พม่า	๖๐๗	คน
แขกเทศ	๕๑๘	คน
แขกชวา	๓๗๑	คน
ฝรั่ง	๑๗๘	คน
ทวาย	๔๕	คน
ชาติอื่น ๆ	๘,๙๓๖	คน

บรรพชิตไม่ได้ อยู่ในจำนวนชาติที่เข้ามาแล้ว เพราะผู้ที่บวช
เป็นพระภิกษุ สามเณร มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกันโดยมาก ยากที่จะแยก
เป็นชาติใด ๆ คือ จีนหรือ เป็นมอญเป็นเขมรเป็นต้นได้

๑๑ จำนวนจีน ๑๙๕,๔๙๘ คน ทั้งปรากฏ อยู่ในข้อ ๑๐ นั้น
เมื่อ แยกจำนวนออก เป็นมณฑลที่มีจำนวนจีนมากแลน้อยโดยลำดับกันดังนี้

มณฑล ราชบุรี	๓๘,๗๖๗	คน
มณฑล ปาจิณบุรี	๓๕,๙๑๒	คน

มณฑล นครเขยศรี	๓๓,๔๔๒	คน
มณฑล ภูเก็ต	๓๒,๔๐๘	คน
มณฑล กรุงเก่า	๑๘,๖๑๕	คน
มณฑล จันทบุรี	๑๐,๐๘๐	คน
มณฑล นครศรีธรรมราช	๕,๓๐๓	คน
มณฑล นครสวรรค์	๖,๒๘๓	คน
มณฑล พิษณุโลก	๔,๔๔๒	คน
มณฑล ชุมพร	๓,๑๒๔	คน
มณฑล นครราชสีมา	๒,๔๓๑	คน
มณฑล เพชรบูรณ์	๑๓๖	คน
๑๒ มลายุ มี จำนวน แยกเป็นมณฑล ดังนี้		
มณฑล นครศรีธรรมราช	๒๔๐,๖๔๒	คน
มณฑล ภูเก็ต	๓๔,๕๐๓	คน
มณฑล กรุงเก่า	๕,๒๓๕	คน
มณฑล อยุธยา	๕,๑๓๗	คน
มณฑล ชุมพร	๑,๔๘๖	คน
มณฑล ราชบุรี	๑,๓๘๐	คน

มณฑลนอกจากนี้มีมณฑลทะเลเล็กละน้อย

๑๓ เขมร มีจำนวนแยกเป็นมณฑลดังนี้

มณฑลนครราชสีมา	๔๑,๐๓๘	คน
มณฑลราชบุรี	๑๕,๘๘๖	คน
มณฑลปักษ์ใต้	๑๐,๗๓๒	คน
มณฑลจันทบุรี	๓,๒๕๖	คน
มณฑลนครไชยศรี	๓,๑๓๕	คน

มณฑลนอกจากนี้มีมณฑลทะเลเล็กละน้อย แลที่ไม่มีเขมรเลย
ที่เดียวก็มี

๑๔ มคญ จำนวนแยกเป็นมณฑลดังนี้

มณฑลราชบุรี	๑๒,๘๐๖	คน
มณฑลนครไชยศรี	๖,๘๒๒	คน
มณฑลนครสวรรค์	๒,๕๔๓	คน
มณฑลกรุงเก่า	๒,๕๓๒	คน
มณฑลนครราชสีมา	๒,๒๕๕	คน
มณฑลปักษ์ใต้	๑,๗๑๕	คน

๑๕ เกรียบ. จำแนกจำนวน ตาม มณฑล ดังนี้

มณฑล นคร สวรรค์ ๑๐,๘๑๘ คน

มณฑล ราชบุรี ๖,๒๘๘ คน

มณฑล นคร ไชยบุรี ๑,๒๗๓ คน

มณฑล ปาจิณบุรี ๕,๒๓๓ คน

มณฑล เพ็ชรบูรณ์ ๒๘๘ คน

มณฑล นคร ราชสีมา ๖๕ คน

มณฑล นอก จาก นี้ มี ก็ มณฑล ละ ไม่ ก็ คน

๑๖ จำนวน บรรพชิต ทั้ง ๑๒ มณฑล ใน ส่วน พระ พุทธ สาสนา มี พระ ภิกษุ ๕๐,๗๖๔ รูป สามเณร ๑๐,๔๑๑ รูป นักบวช ใน สาสนา อื่น ๆ ๒,๕๓๕ คน

จำนวน พระ ภิกษุ จำแนก เป็น มณฑล เป็น ดังนี้

มณฑล กรุงเก่า ๑๑,๔๐๑ รูป

มณฑล ราชบุรี ๗,๖๔๘ รูป

มณฑล ปาจิณบุรี ๕,๒๐๑ รูป

มณฑล นคร ราชสีมา ๕,๐๔๘ รูป

มณฑล นคร ศรี ธรรมราช ๔,๗๕๕ รูป

มณฑล นคร สวรรค์ ๔,๕๑๐ รูป

มณฑล พิศณุโลก ๔,๐๗๑ รูป

มณฑล นครราชสีมา ๓,๐๕๒ รูป

มณฑล จันทบุรี ๑,๖๖๖ รูป

มณฑล ชุมพร ๑,๖๑๗ รูป

มณฑล สุราษฎร์ธานี ๑,๐๐๕ รูป

มณฑล เพชรบูรณ์ ๖๕๐ รูป

จำนวน ตามเดิม จำแนกเป็น มณฑล ดังนี้

มณฑล นครราชสีมา ๓,๘๒๐ รูป

มณฑล กรุงเทพมหานคร ๑,๓๐๔ รูป

มณฑล พิศณุโลก ๑,๒๑๖ รูป

มณฑล นครสวรรค์ ๑,๐๙๗ รูป

มณฑล เพชรบูรณ์ ๕๖๖ รูป

มณฑล ภูเก็ต ๕๐๔ รูป

มณฑล นครศรีธรรมราช ๔๓๓ รูป

มณฑล ราชบุรี ๔๒๑ รูป

มณฑล สุราษฎร์ธานี ๓๗๗ รูป

มณฑล ชุมพร ๓๔๔ รูป

มณฑล นครไชยศรี ๒๙๕ รูป

มณฑล จันทบุรี ๓๔ รูป

จำนวน นัก ขวช แยก เป็น มณฑล ดังนี้

มณฑล นคร ศรีธรรมราช ๒,๔๐๒ คน

มณฑล กรุงเก่า ๓๐๔ คน

มณฑล ปาจิณบุรี ๑๐๒ คน

มณฑล ราชบุรี ๒๒ คน

มณฑล ภูเก็ต ๔๖ คน

มณฑล ชุมพร ๓๙ คน

มณฑล จันทบุรี ๑๙ คน

มณฑล นครไชยศรี ๔ คน

มณฑล นครสวรรค์ ๑ คน

ในบุคคลที่นับว่าเป็นนักขวชนนี้ โดยมากเป็นชายในศาสนาอิสลาม เพราะฉะนั้นจึงมีใน มณฑล นคร ศรีธรรมราช มากกว่า มณฑลอื่น

๑๗ จำนวนวัดใน ๑๒ มณฑล ที่ได้ทำสำมะโนครัวนี้วัดพระพุทธ
ศาสนา ๕,๖๙๙ วัด วัดศาสนาอื่น ๓๕๔ วัด

วัดพระพุทธรูปสำเนาจำนวนเป็นมณฑลดังนี้

มณฑลกรุงเก่า ๑๑๒๘ วัด

มณฑลนครศรีธรรมราช ๘๔๓ วัด

มณฑลนครราชสีมา ๖๔๒ วัด

มณฑลป่าจันทบุรี ๖๐๒ วัด

มณฑลราชบุรี ๕๒๔ วัด

มณฑลนครสวรรค์ ๔๕๕ วัด

มณฑลพิษณุโลก ๔๒๘ วัด

มณฑลนครไชยศรี ๓๓๓ วัด

มณฑลชุมพร ๒๐๓ วัด

มณฑลจันทบุรี ๒๐๑ วัด

มณฑลภูเก็ต ๑๗๔ วัด

มณฑลเพชรบูรณ์ ๑๖๖ วัด

๑๘ หลังคาเรือนราษฎรรวมเข้าเสียทั้ง ๑๒ มณฑล
๑,๐๕๓,๗๘๑ หลัง จำแนกเป็นมณฑลดังนี้

มณฑลนครศรีธรรมราช ๔๕๒,๒๒๐ หลัง

มณฑลกรุงเก่า ๑๘๓,๑๔๗ หลัง

มณฑลราชบุรี ๑๑๘,๘๘๕ หลัง

มณฑล นครราชสีมา ๑๐๗,๐๑๓ หลัง

มณฑล ปาจิณบุรี ๕๗,๘๐๖ หลัง

มณฑล นคร สวรรค์ ๘๕,๑๗๐ หลัง

มณฑล นคร ไชยศรี ๘๑,๖๔๗ หลัง

มณฑล พิศณุโลก ๕๒,๗๑๒ หลัง

มณฑล ภูเก็ต ๔๕,๔๕๓ หลัง

มณฑล ชุมพร ๓๖,๗๕๗ หลัง

มณฑล จันทบุรี ๓๓,๑๔๒ หลัง

มณฑล เพชรบูรณ์ ๑๕,๗๘๕ หลัง

๑๕ จำนวน สัตว์พาหนะทั้ง ๑๒ มณฑล มีช้าง ๒,๐๓๖ เชือก

ม้า ๓๕,๘๑๒ ตัว โค ๑,๑๐๔,๗๕๑ ตัว กระบือ ๑,๑๔๔,๔๗๘ ตัว

จำนวนช้าง แยก เป็นมณฑล ดังนี้

มณฑล นคร ศรีธรรมราช ๕๖๗ เชือก

มณฑล ชุมพร ๔๑๖ เชือก

มณฑล นคร สวรรค์ ๒๔๕ เชือก

มณฑล ภูเก็ต ๒๓๔ เชือก

มณฑล นครราชสีมา ๒๑๕ เชือก

มณฑล พิษณุโลก ๒๐๒๒ เข็ช

มณฑล ราชบุรี ๘๗ เข็ช

มณฑล กรุง เก่า ๒๐ เข็ช

มณฑล ปาจิณบุรี ๑๕ เข็ช

มณฑล เพ็ชรบุรี ๑๓ เข็ช

มณฑล นคร ไชยศรี ๘ เข็ช

จำนวน ม้าแยกเป็น มณฑล ทั้งนี้

มณฑล กรุง เก่า ๑๑,๑๒๐ ทัว

มณฑล ปาจิณบุรี ๕,๒๕๐ ทัว

มณฑล นคร ราชสิมา ๔,๘๖๘ ทัว

มณฑล ราชบุรี ๒,๘๕๕ ทัว

มณฑล พิษณุโลก ๒,๕๗๒ ทัว

มณฑล นคร สวรรค์ ๒,๔๗๐ ทัว

มณฑล นคร ไชยศรี ๒,๒๘๘ ทัว

มณฑล จันทบุรี ๒,๑๘๒ ทัว

มณฑล เพ็ชรบุรี ๑,๐๓๒ ทัว

มณฑล ทุมพร ๖๘๖ ทัว

มณฑล นคร ศรีธรรมราช ๒๔๓ ทัว

มณฑล ภูเก็ต ๑๘๕ ทัว

จำนวน โคแยกเป็น มณฑล ดังนี้

มณฑล นคร ศรีธรรมราช ๓๓๙,๙๕๒ ทัว

มณฑล ราชบุรี ๒๙๒ ๓๙๓ ทัว

มณฑล นคร ราชสีมา ๒๔๓,๒๑๙ ทัว

มณฑล นคร ไชยศรี ๑๑๖ ๓๘๔ ทัว

มณฑล กรุงเก่า ๕๒,๐๒๓ ทัว

มณฑล ปาจิณบุรี ๒๔,๒๘๘ ทัว

มณฑล เพ็ชรบูรณ์ ๑๕,๔๗๐ ทัว

มณฑล ภูเก็ต ๖,๕๐๙ ทัว

มณฑล นคร สวรรค์ ๕,๖๒๘ ทัว

มณฑล พิษณุโลก ๕,๕๘๑ ทัว

มณฑล จันทบุรี ๑,๙๐๘ ทัว

มณฑล ชุมพร ๑,๐๙๖ ทัว

จำนวน กระบือแยกเป็น มณฑล ดังนี้

มณฑล กรุงเก่า ๑๔๙,๒๑๖ ทัว

มณฑล นครสวรรค์	๑๓๖.๓๑๗	กั้ว
มณฑล นครศรีธรรมราช	๑๓๔.๙๕๖	กั้ว
มณฑล นครราชสีมา	๑๐๖.๕๑๐	กั้ว
มณฑล ภูเก็ต	๑๓๕.๔๖๘	กั้ว
มณฑล ปาณิณบุรี	๑๒๘.๓๐๗	กั้ว
มณฑล พิษณุโลก	๑๐๓.๘๖๖	กั้ว
มณฑล ชุมพร	๙๖.๖๗๑	กั้ว
มณฑล นครไชยศรี	๖๘.๙๑๒	กั้ว
มณฑล จันทบุรี	๔๒.๖๓๕	กั้ว
มณฑล เพ็ชรบูรณ์	๒๓.๖๔๘	กั้ว
มณฑล ราชบุรี	๑๗.๙๗๒	กั้ว

๒๐ จำนวนยานพาหนะ ทั้ง ๑๒ มณฑล มีเกวียน ๑๑๓ ๙๒๐ เล่ม

เรือ ๒๙๓ ๕๑๙ ลำ

๒๑ ยอดจำนวนต่าง ๆ ที่ได้ปรากฏตามบัญชีสำมะโนครัวนี้ไซ้ว่า
จะอ้าง หรือควรจะเป็นว่า เป็น ถ้วนแท้ทีเดียว แต่พอจะเห็นได้ว่า เป็นบัญชี
ที่ได้ทำโดยถี่ถ้วน แลเป็นจำนวนที่ใกล้เคียงความจริงยิ่งกว่าที่ได้เคยทำแล
เคยปรากฏมาแล้วแต่ ก่อน ๆ

๒๒ เมื่อได้รวม ยอด สำนโนครว มา แสดง ดังนี้ แล้ว หรือ เมื่อ
 ผู้ใดได้อ่าน คำอธิบาย ชาญธิ สำนโนครว มา ถึง ตรงนี้ แล้ว ย่อม จะมี
 ความรู้ คือ เป็นอย่างเดียวกันว่า น่าเลียดตายที่ยังไม่ได้ทำ ชาญธิ อย่างนี้ ให้ทราบ
 จำนวนทั่ว พระราชอาณาจัก ข้อนี้ เป็น ความ จริง แต่ จำ จะต้อง รอ ให้ เวลา
 ทำ ไม่ก็ ปี นึก คง จะ ทราบ ได้ ตลอด แต่ ข้อ สำคัญ ที่ คน ทั้ง หลาย อยาก
 จะ ทราบ อยู่ โดยมาก ว่า จำนวน พลเมือง ใน พระราชอาณา จัก สยามนี้ เท่าใด
 ความ ข้อนี้ พอ จะ รวบรวม จำนวน ที่ขึ้น ขึ้น ได้ โดยมณฑล ที่ ยัง ไม่ได้ ทำ
 สำนโนครว เลียด ได้ ทำ ชาญธิ สำรอง แล้ว หละ มณฑล คง ที่ เป็น แต่ ประมาณ
 มี อยู่ แต่ หัว เมือง หลาย ควร จะ ยก ยอด ชาญธิ สำรอง มารวม กัน ขึ้น นี้ ได้
 แต่ ยอด ชาญธิ สำรอง นี้ ตาม ที่ ได้ เทียบ ตูกับ ยอด สำนโนครว ที่ ทำ ราย
 ตัวคน โดย เลียด ใน ๑๒ มณฑล ที่ ได้ แสดง มา แล้ว ยอด ชาญธิ สำรอง
 น้อยกว่า จำนวน ที่ ทำ สำนโนครว ขึ้น หลัง อยู่ใน ๑๐๐ ละ ๒๕ ทุกมณฑล
 จึง เป็นการ สมควร ที่จะ เอา เกณฑ์ ๑๐๐ ละ ๒๕ นี้ มา ยก ยอด ชาญธิ
 สำรอง ใน มณฑล ต่าง ๆ ที่ ยัง ไม่ได้ ทำ สำนโนครว เลียด จึง จะได้ จำนวน
 ที่ ใกล้ กับ ความ จริง ยิ่ง ขึ้น

จำนวน พลเมือง คิค รวม ยอด ตาม ชาญธิ สำนโนครว ที่ ได้ ทำ
 เลียด แล้ว ๑๒ มณฑล แล ที่มี เพียง ชาญธิ สำรอง คิค เพิ่ม ให้ ๑๐๐

ละ ๒๕ จำนวนจำนวนเป็นมณฑล ดังนี้

ที่ ทำ ลำม ไนครวแล้ว ๑๒ มณฑล ๓,๓๗๒,๑๔๖ คน

มณฑล ชีตถ ๕๑๕,๗๕๐ คน

มณฑล อุดร ๕๗๖ ๕๔๗ คน

มณฑล กรุง เทพ ๔๕๓ ๖๗๗ คน

มณฑล พายัพ ๔๘๕ ๕๖๓ คน

เมืองขึ้น ๓๐๐,๐๐๐ คน

มณฑล ไทรบุรี ๒๑๕ ๐๐๐ คน

มณฑล บุรพา ๒๐๘,๘๖๘ คน

เมือง ตรัง กานู ๑๑๔,๘๕๕ คน

รวมเข็คเสริคามยอกคบาญชีที่ไ้เสกตงมานี้ พอระเห็นไ้ว่าจำนวนพลเมือง

ในพระราชอาณาจักรสยามนี้ราว ๖,๖๘๖,๘๔๖ คน

เป็นไ้ใกล้เคียงกับความจริง ถ้าจะผิดบ้างก็แต่จำนวนพลเมืองที่มีจริงมากกว่านี้

คงไม่ น้อย กว่า จำนวน ไนลัมไน ครวนี้ เป็น แน่

